

EXCURSIÓ

À

VICH, RIPOLL, SANT JOAN DE LAS ABADESSAS Y CAMPRODON.

En vigílies de emprendre ma projectada excursió, en lo darrer estiu, á Vich, Ripoll, Sant Joan de las Abadessas, Ribas, Puigcerdá, Camprodon, Olot, Bèsalú, Banyolas y Girona tingué á bé lo Sr. President delegarme per medi d' una comunicació atenta, pera que en nom d' aquesta Associació estudiés tot quant directa ó indirectament pogués interessar á la meteixa. La índole de mon viatge y circumstancias especials, m' impediren dedicarme poch ni molt á la investigació y al estudi. Vistos además á corre-cuyta y com de pas punts molt dignes d' atenció, no poguí fer davant d' ells altre cosa que impresionarme, y res més que impresionarme.

Mes considerant ésser pera mí un deber de cortesia correspondre d' un modo ó altre á la senyalada distinció que se 'm feu al conferirme la delegació, provaré de pagar tal com

sàpia, encar que no sia ab ben corrent moneda, aquest deute pendent ab la Associació.

Concretantme exclusivament á Vich, Ripoll, Sant Joan de las Abadessas y Camprodon, no per que no sian dignes y notables los demás punts, sino porque en aquells fou ahont tinguí ocasió de fixar més m' atenció, ensajaré lo donarvos compte del resultat, més que de mas observacions que foren escassas, de las impresions rebudas en los mentats llochs.

Fetas aquestas, pera mi, necessarias aclaracions vaig á entrar en materia.

La severa y melancólica capital de la alta montanya, la ciutat de Vich calificada de levítica y de restar adormida en lo son de passats temps, fou lo primer punt visitat en ma excursió. Envoltada en sa extensa y delitosa plana per un sens nombre de vilas y pobles y de blancas y vistosas masías, que li amenan los fruyts de sa floreixent industria y de sa treballada terra, com lo aixam d' abellas que á un rusch volteja li amena la mel xuclada á las flors; té una situació y un cop de vista exterior en extrem agradable y falaguer. Mes al penetrar en son interior, lo quietisme y tranquilitat que arreu regna, la falta de gent y d' animació en sos estrets y empinats carrers y la severitat y misticisme que li imprimeixen la munió d' edificis de parets llisas y ennegridas, com ho son en sa majoria los convents, esglesias y capellas que á cada pas se troban, produheix tot en l' animo una certa fredor y llanguidesa irremediables y 's creu un introduhirse en una població sens vida, en una ciutat encantada.

Y com de fet, encantada més que adormida devia quedar la ciutat de Vich á principis del segle passat, quan després

d' ésser un dels més fermes baluards de la causa catalana, en la Guerra de Successió, caigué estamordida y abatuda lluitant ab energia y entusiasme fins al darrer instant per los furs y las llibertats de la terra, en ben mal hora arreballats. ¡Y quina coincidencia! La ciutat de Vich que perdé son valiment y sa preponderancia al agonejar la pàtria, no podent en tot est temps referse de tan forta sotregada; desencantada y alleugerida de son pesat ensopiment, entrá á nova vida, ensajá y reanimá sas decaigudas forsas y penetrá en la via del avens y del progrés al reviscolarse també lo caliu del amor patri, á la ardenta alenada del renaixement catalanista. Perque ab tot y sa esmortida fesomia, Vich no es ja la població de fá pochs anys, de quan no havia encara rebut la visita de la locomotora; y sens dubte anirá adquirint de dia en dia, ab lo camí de ferro, tan per sa importancia com per sa situació en lo centre de la alta montanya, nova vida, y vida real y positiva de prosperitat y de grandesa.

Y fent justicia, los habitants de Vich retrets, gens expansius, enemichs de brigit, de gresca y de soroll y més aviat amichs d' estarse quiets á casa, y no sortir d' ella no més que per sos quefers ó bé per pura necessitat,—apart de son caràcter senzill, caritatiu y bondadós,—contribuixen tant y mes que la abundancia d' establiments religiosos á l' aspecte sever y trist de Vich y al calificatiu de livítica ab que eixa ciutat es generalment senyalada.

De tot quant tinguí ocasió de visitar durant ma estada en Vich, fou lo que cridá mes m' atenció, la plassa del Mercat ó Mercadal y la Catedral, especialment son preciós claustre gòtic.

Lo Mercadal, magnífica plassa quadrada, tal volta la més gran de Catalunya, donchs que segons tinch entés té una su-

perficie de més de 7000 àreas, es notable per lo típic y característich dels aixatats y desiguals archs de sos porxos que en sa quasi totalitat la envoltan. Mes no es menester veure aquesta plassa en lo estat normal de Vich, quan está quasi bé deserta y solitaria, pera apreciar son efecte; sino en los dias de Mercat ó quan menys en un diumenge ó dia de festa, quan Vich omplintse de gent de las poblacions y masos vehins pren un aspecte tot distint dels altres dias. Allavors aquella extensa plassa omplenada de nombrosa generació en la qual s' hi veu vermellejar la catalana barretina y destacarshi la clàssica caputxa, es quan presenta un cop de vista pintoresch, d' efecte excelent y de color verament catalá.

Y 'l cor del verdader catalanista s' aixampla y 's delecta quan al trobarse en lo bell cor de sa patria veu encara servadas las tradicions, las costums y 'ls trajos dels avis, veu ostentar ab gallardía y gentilesa al ben plantat jovent de la montanya la airosa barretina y veu lluhir á la aixerida pageseta, lo ajustat xipó, la caputxeta tot just apuntada al cap, lo flamant y virolat mocador creuhant son pit y envoltantne los panys s' airosa cintura, la folgada y curteta faldilla y la lleugera y blanca espadenyeta. Y de bó de bó están molt més enciseras ab aquest son propi trajo las nostras ninas de montanya que ab altre que en lo plá del Llobregat y fins en molts punts del Vallés las hi he vist portar, estargiment mal forjat del estil de vestir de las ciutats; tal que si ellas ab los meus ulls se vegessen, com se trobarian convertidas en disfressas, cuytarian més que depressa á vestirse al característich estil de la terra que tant de brillo y d' expressiva gracia 'ls hi dona. Mes deixant aquest punt en lo que m' hi entretindria mes temps del que de la vostra condescendencia tinch dret á esperar que m' escolteu, pas-

saré á expressarvos la impressió que 'm causá la Catedral.

Es aquest edifici pertanyent al caràcter d' arquitectura y época del renaixement. La fatxada 'm causá molt mal efecte y es en mon concepte de pobríssim gust artistich. L' interior respira al contrari grandesa y magestat, ja tan per la extensió de son área, com per la riquesa dels materials y com per la gran elevació de las suas naus. Vuyt grans columnas de pilastras estriadas, que sostenen las voltas, divideixen la esglesia en tres amples y espayosas naus. En lo intercolumni central de las sis pilastras posteriors está situat lo chor, que per sa gravetat y senzillesa contribuheix en alt grau á la severa magestuositat del temple. Una ample cornisa d' ordre corinti que corra al voltant del dalt de las columnas, massa sortida y exagerada á mon pobre juhi, enlletgeix bastant lo conjunt de la obra.

Lo retaule gòtich del altar major es lo que més m' agradá de la esglesia. Es d' alabastre, está adornat de baixos relleus y ofereix la particularitat de descompondres en varias pessas.

També es preciós, tant per son treball com per sa riquesa, un sepulcre de plata que en un altar lateral guarda, en estat de conservació perfecte, lo cos de Sant Bernat Calvó.

Una porta situada al comens de la nau dreta de la esglesia conduheix al claustre. Es aquest la joya de mes válua de Vich y sens dubte una de las mellors concepcions del art ojival en nostra pátria. Al penetrar en éll sembla que l' esperit pren una nova vida y sublimantse 's transporta y s' aixeca á las regions del infinit, y 's necessita, en veritat, tenir lo cor més fret que 'l meteix márbre, se necessita tenir apagada la flama del sentiment, aquesta flama ardenta que naix del fons del meteix cor y á la que li serveixen de com-

bustible las impresions dolsas y agradables, pera no sentirse poderosament impresionat ó dolsament conmogut davant d' aquella esplendent ostentació artística, d' aquella maravella del geni y de la fé cristiana.

Forma lo claustre un quadrat de vint esbelts y airosos archs ojivals. En lo centre de cada arch tres elegants columnetas apoyadas en la barana,— la qual reforsada per uns fermes pilans de pedra, que naixen de baix del pati, forma lo basament general,—sostenen la mes sorprenent y capritxosa varietat de calats, richs en la profusió y gust de llurs dibuixos, diferents en cada arch, y ab tot art y conciencia delineats y concebuts. En aquell conjunt de ricas puntes ó brodats de pedra, en aquella afilligranada combinació d' enfestonats, fullatges y variats dibuixos s' hi nota tot lo gust, art y riquesa de conceptes del bon temps del goticisme y ab tot y la variació y esplendidesa en lo dibuix del treballat, no s' hi troba, ni l' excessiu carregament de detalls, ni aquell pesat amanerament que portá mes tart la decadencia d' aquell estil arquitectónich. Los finestrals de la fatxada de nostra casa de la Ciutat poden donarnos, aquí á Barcelona, una idea, sino igual, bastant aproximada y justa de las arcadas d' aquest claustre, sens que ni 'ls primers ni las últimas pugan ressentirse gens ni mica d' aquesta comparansa.

Lo claustre está envoltat per blancas y llisas parets, en las quals s' hi transparentan ab lo reflex del sol, los elegants calats de las arcadas, excepte en la part oposada á la església, ahont cinch archs iguals en caràcter y grandor als abans expressats, mes sens las columnetas, ni cap mena de treballat, donan vista á la melancólica plana de Vich, que circumsclousa en lo fons d' aquell indret per l' aspre Montseny y l' enlayrat Tagamanent respira especialment á la

caiguda de la tarde, cert aire de vaguetat y encantament que contribuheix, encara mes, á captivar l' ànima y avivar los sentiments despertats per un tal conjunt armónich de poesia y de bellesa. En lo centre del claustre 's destaca la tomba monumental que guarda las despallas del eminent Balmes, alsada allí per la admiració y afecte dels vigatans á una de sas majors glories. Es una bonica obra d' art, especialment la figura, de grandor natural, que representa al sabi philosoph, tant per la expressió y misticisme del rostre, com per lo ben comprés estudi dels plechs del ropatge. Lo panteon es de marbre blanch y d' arquitectura neo-grega. Treyent apart la bellesa, la perfecció y lo gust de la obra, m' apar, que un monument gòtich hauria sigut mes propi y adequat en aquell siti y hauria donat al ensemps mes realse al caràcter general arquitectónich.

En la tersa y última reedificació perque passá la esglesia fou aquest claustre desmontat, després de numerar totas las pedras, essent per aquest medi tornat á montar exactament y conservat pera gloria del art, mercés al bon criteri dels canonges que composavan en aquella época 'l Capítol. Més lo que per imperdonable descuit desaparegué,—sens que una sola se 'n conservi,—fóren las llosas sepulcralas que ornavan lo sol tant del claustre com de la esglesia.

Lo que per sort se conserva, son duas lápidas auso-romanas empotradas, avuy, en una de las parets del claustre.

Fora d' aquestas duas lápidas cap altre vestigi, ni artístich ni monumental pogui veure—á mon pas per Vich,—que m' acredités la preexistencia de la Ausa romana. Mes la historia 'm doná tot seguit una explicació clara y precisa pera allunyar de ma imaginació tota impressió d' estranyesa; las diferentas vicissituts perque tingué que atravessar y es-

pecialment la invasió sarrahina que la deixá quasi per complert destruïda y arrasada, haurian fet desapareixer tot quant élla de notable contingués y possehis. Emperó lo que sí 'm causá estranyesa y de lo que no m' en poguí donar compte, de moment, fou que, tret lo campanar románich de la Catedral, pertanyent á sa primera edificació y lo claustre gótic de la meteixa Catedral, no quedí en peu cap monument que recordi 'l pas de la edat mitja en una població que tingué en aquella época tanta importància y prosperitat y á mes de tot tanta preponderància religiosa. ¿Com es se m' ocorregué preguntarme á mi mateix, que remontantse l' origen y la fundació de la generalitat de las ordres religioses de Vich als llunyans temps de nostres comtes-reys, nos hagen llegat tant sols edificacions d' aquests últims segles? Y no trobí mes que la següent resposta. Quan los falsos y desatinats deliris del barroquisme, rompent las tradicions del art y avassallantho tot, s' imposaren y lograren dominar los gustos y las inteligencias de totes las classes de la societat, las ordres religioses estavan precisament en Vich en tota sa brillantesa y opulencia. Portats, creuré donchs jo, per lo móvil y afició de la época que tants d' entussiasmas y partidaris, faltats de bon gust y sentiment artístich, tingué, especialment en la gent d' església, es un fet que enderrocáren, sens parar esment en lo recort històric ni en la tradició, llurs antichs convents y esglésias pera fer alsar los que actualment subsisteixen, en lo que cap aventatge,—me sembla,—hi reportaria l' art, donchs que per poch que valguéssen artísticament consideradas las antigues esglésias y convents, estich segur que valdrian sempre mes que la majoria de las que feren alsar y existeixen avuy dia en Vich. Jo de mí puch dir que, fora la Catedral, no he sabut veure en

aquella ciutat una sola església que 'm prodruhis efecte ó impressió de grandesa, severitat ó gust artístich, ni tan sols de misticisme y sentiment religiós.

Deixant á Vich, atravessant en direcció al Nort sa delitosa y productiva plana y remontant després lo curs del Ter fins al punt ahont ab lo Fresser s' ajunta; després de saludar de pas ab la vista, lo poétich lloch ahont s' aixeca lo venerat santuari de la Gleba,—ben barroch per cert,—l' imponent y altiu castell d' Oris, l' espadat y feréstech pas anomenat ab justícia *lo Purgatori*, y 'ls pintoreschs y en-sotats pobles de Montesquiu y Sant Quirse de Besora; me detinguí encara que escas temps, pera saborejar tanta bellesa, davant d' altre maravella del art cristiá, en sa major part enderrocada, mes respirant encara magnificencia y grandesa á despit de son enrunament y del abandono y poch apreci en que ha sigut tinguda per los que mes empenyo é interés devian demostrar en consèrvarla. Me referesch al monastir de Ripoll.

No tenim necessitat de recorrer al estil dels egipcis pera trobar grans monuments en los quals la combinació artística de sas masses nos indiqui lo que son interior inclou; no hem precisament d' anar en busca de la estètica en los temples dels grechs, ni en las basílicas dels romans, ni en la arquitectura de la edat primitiva, sino que la successió dels segles nos ha testificat que altres generacions, las generacions cristianes, sentiren també la utilitat agermanada ab la bellesa, no sols pera satisfer las necessitats utilitaries de la vida del home, si que també pera cultivar una creencia moral y religiosa.

Si be es veritat que 'ls primitius cristians no possehiren la

inventiva d' una forma basada en la expressió de sas creencias, tenint que recórrer á la basílica romana, á la qual hi agregáren un porxo d' ingrés ó un pati rodejat d' un peristil pera 'ls catacumens ó neofits, no per aixó tardáren molt temps en agermanar la basílica ab la forma de creu, símbol del sagrat sacrifici del Diví Redemptor.

Y mes tart, quan lo cristianisme triomfant, no tingué ja que temer las persecucions dels pagans, las manifestacions del art s' esplayáren, y 's traduhiren en formas adecuadas á las creencias, y al fundarse 'ls monastirs en los segles x y xi las ciencias y las arts se tancáren en ells y fou lo monjo lo verdader y únich arquitecte.

D' aquesta época tenim en Catalunya una joia artistica d' imponderable válua en las venerables ruinas que fóren un dia lo monastir de Ripoll.

Si no fos ja ma insuficiencia y ma petitesa davant de tanta preciositat y de tanta grandesa, com s' inclouen en lo claustre y en la esglesia, restos dels quals es lo únich que queda en peu d' obra tant colossal y magestuosa, la brillant y expressiva memoria redactada per nostre erudit consoci D. Ramon Arabia y Solanas respecte á aquest monastir, está encara massa fresca en vostra imaginació, afalagada per los elevats conceptes ab que vos expressava y descrivia no sols lo tresor d' inspiració y de treball artístich allí continguts, si que també l' estat de desolació y de ruina á que 's veu avuy reduhit, gracias á la ignorancia, á la mala fé y á las bárbaras y mesquinas passions políticas; pera que jo puguia alzar ma débil veu en profit y lluhiment de aquesta digne Associació, á la que tant m' honro de pertanyer.

Ensajaré, no obstant, una petita y rápida ullada, á lo que queda en peu de tanta grandesa.

Un reduït atri precedeix á la portada de la església; portada riquíssima é imponent, mostra incomparable de tot quant de gran pot l' art idear y concevir, adornada per una inmensitat d' admirables baixos relleus y riquíssimas motlluras y per sis columnas y altres tants pilans preciosament decorats en los quals s' hi apoyan los archs, ab bonichs entrellassats y no menys apreciables figuras.

La església, composta de tres naus, sembla tenir construccions de distintas épocas, donchs que si bé lo crehuer y l' abside recordan perfectament los principis del segle XI, se nota en cambi una reconstrucció que aparenta esser d' ultims del segle XIV, y altra molt moderna reconstrucció, senzillament decorativa, se deixa veure també en una de las naus laterals, la única que *permaneix encara en peu*, donchs que 'l resto del temple está del tot esbadallat y exposat á sol y á serena.

Las parets d' eix temple com las de tots los monuments d' aquella época son construhidas ab llambordas, y 'l seu treballat deixa molt que desitjar, en quan á perfecció, comparat ab lo dels monuments de las civilisacions antigues.

L' arch es de punt rodó y 'ls seus arranchs no descansen directament sobre 'ls pilans ó columnas, sino que 's prolongan un xich, sens dubte pera produhir mellor efecte óptich.

En lo sol del crehuer se descobren entremitj de la runa, vestigis del mosaich que adornaria aquell lloch en altre temps. Avuy ab prous treballs se pot quasi be donar un pas per la església en mitj de tanta desolació y ruina y de tantas pedras y desferras escampadas arreu arreu.

Apilotats en un cantó del crehuer que queda encara cubert, s' hi troban en bastant nombre capitells y altres fragments

arquitectònichs allí depositats per piadosas mans que logràren arrancarlos á la destrucció ó á la rapinya.

Alguns altres s' en conservan també en un cuarto que fou de la escala del campanar, en qual lloch se guardan ademés en modestas caixas de fusta blanca restos venerables de prelats del monastir y d' algun noble senyor que 's conjectura si era un fill de Vifred lo Pelós; prehuadas despallas que han sofert las bárbaras profanacions de lliberals y de carlins, donchs que uns y altres se distingiren en llur miserable sanya en escarnirlos.

Lo claustre, situat al bell costat de la esglesia, es un verda-der model acabat y pur d' arquitectura románica y una de las bellas del art mes notables y dignes d' atenció, sobresortint especialment per la esbeltés de sas columnas y delicat perfil de las bases. Las columnas son aparelladas, degut necessariamente á la gran espessor del mur que sostenen y están unidas per un meteix plinto pera que hi hagi mes enllás en las bases. Lo cos de la columna se presenta quasi bé cilíndrich, sense estrias, fullas, canaladuras, espirals, cintas, entrenats, quadrats refundits ni altre classe d' adornos, lo que contribuheix á que ofereixi un caràcter mes sever; lo que no sucseheix així meteix ab las sis columnas de la portada de la esglesia donchs que la trituració del fuste ab espirals y altres adornos fa mancarli la severitat que posseheixen en alt grau las columnas del claustre. Los bonichs capitells que coronan los fustes presentan en cambi una riquesa y variació de travallats y de detalls que sosprenen y estasian. Aquesta infinitat de formas se traduheixen, ja en figuras representant tradicions y passos de la Biblia, ja en los mes rars animals fabulosos; mes lo que crida principalment la atenció son los que primorosament cisellats recordan la

vegetació de la encontrada. Graciosos y polits daus ó abacos, ja ab adornos característichs, ja ab petites piràmides, puntes de diamant, entrellassats, perlas, florons y dents de serra coronan los capitells, de manera que aquests daus contribueixen á formar un model esculptòrich en lo qual s' hi han inspirat, com sabem, infinitat de notabilitats artístiques.

Se nota en aquest claustre sa construcció en dos distintes épocas, observantse en la primera la base ática, tal com s' usá en lo segle xi, estant ademés los archs que s' apoyan en las columnas decorats ab fullas y botons, mentres que en la part construïda en la segona época la base es del segle xii y las motlluras que constituïeixen los archs están sense adornos, apoyant la arquivolta en una petita columna que descansa sobre la primera.

Lo claustre superior ó sia 'l que forma la part alta es d' época bastant posterior observantse ja en sos perfils una transició al estil gòtich. Lo perfil dels seus ayrosos capitells nos recorda los del ex-convent de Sant Pere de las Puellas de Barcelona, ab la diferencia de que 'ls daus dels d' aquest últim presenten molts mes adornos.

No se salvá tampoch lo claustre de la malvada teya incendiaria, ni del pervers y malehit afany de destrucció. Lo que un temps seria rich enteixinat esta avuy malmés y cremat per complert y á mes d' estar del tot enderrocada una de las quatre alas que clouhian lo claustre, en los capitells de las altres tres, se deix veure també la marca de la mes premeditada y selvatge destrucció.

En l' exterior del monastir la magestuosa y elevada torre románica ó sia lo campanar y lo pur, esbelt y ben delineat ábside de la esglesia donan encara ayre de grandiositat y soberanía á n' aquella noble magestat caiguda, á n' aquellas

valiosas despallas de la més esplendent y gegantina obra de nostres primers comtes.

Avuy que lo monastir está en vías de restauració y ja que nostra Associació benvolguda ha contribuït poderosament á obtenir tant falaguer resultat; permeteume expressar aquí mon calurós entusiasme y agraïment coral als ferms y veritables catalanistas, catalanistas practichs y de debó, als qui's deu verament la conservació de tan imponderable joya, per la qual han sofert molts y molts sacrificis: ja sabeu á qui'm referesch. Expressiva y clarament descrits fóren, per la brillant relació del Sr. Arabia, los esforços y travalls practichs y desvetllaments y disgustos soferts per los que 'ls podriam dir los ángels bons del monastir, D. Joseph M.ª Pellicer y Pagés, D. Joseph Raguer y D. Pere Pellicer (1).

Deixí á Ripoll ab prou recansa per haver tingut de visitar lo monastir ab tal precipitació y per no haver pogut veure res més enterament de la vila.

Desde Rípoll y despres de visitar las minas de carbó de pedra de Surroca y Ogassa, me dirigi á la població qual nom portan aquellas minas, aixó es, Sant Joan de las Abadessas.

Atravessant lo riu Ter per un magnífich pont de pedra picada, alsat á las portas meteixas de la vila de Sant Joan, se penetra en eixa antiga població. Rónega per demés y bastant pobre á jutjar per las apariencias, res oferiria de nota-

(1) Gracias al zel y perseverancia d' aquests senyors y baix sa constant inspecció, avansan rápidamente las obras de restauració del temple y claustre, haventse ja practicat travalls y obras verdaderament importants.—*Nota de la Associació.*

ble al viatger sino fóssen sos recorts històrics y son antich monastir fundat en 888 per Vifred lo Pelós, essent sa filla Emona la primera abadessa. No pertany á n'aquest mon pobre escrit la narració dels distins y notables fets ocorreguts durant las diversas fases perque ha passat eix monastir, sols somerament y com de pas faré notar que deixá d'ésser convent de monjas á principis del segle xi pera ocupar-lo fins á últims del segle xvi, los canonges regulars de Sant Agustí; quedant desde aquesta última época convertit en colegiata.

Al arribar á la població y visitar lo monastir, me sorprenqué que aquest, tot al revés de lo succehit ab lo de Ripoll, ha sigut respectat per las revolucions y per las guerras ocorregudas durant lo present segle, lo que pot, tal volta, atribuhirse á la molta veneració y respecte que per totas aquellás encontradas se professa al Sant Misteri que en aquella esglesia 's venera.

La planta de la esglesia es románica, per més que té obras y retochs de varis estils y de varias épocas. Té la forma de creu, la que seria primitivament de brassos iguals, abans de sofrir las modificacions enunciadas. Los extrems superior é inferior están ocupats respectivament y per complert per lo presbiteri y 'l chor, un y altre molt posteriors á la fàbrica de la esglesia, donchs que pertanyen ja á la decadencia del gòtich. Lo chor ahont s' hi notan primorosos treballats de talla té á sas espatllas un altre petit chor afegit que no ofereix res de particular ni de notable.

En l' altar major me diguéren que hi havia una porció de pinturas molt notables en mérit, més com era ja molt fosch, tant que tinguí que visitar la esglesia á la llum de dos ciris, no 'm fou possible poder apreciarlas, més lo que sí poguí veure y contemplar á satisfacció y gust, cridant molt, per

cert, ma atenció, fóren uns riquíssims y preciosos frontals del ara del altar major pertanyents á distintas épocas y de un prehuat valor artistich-arqueològich.

Lo camaril, á despit de son gust barroch, es digne d' especial menció y respira grandiositat y magnificencia. Lo Sant Misteri que en ell se venera y que representa lo devallament de la creu, es una obra antiquíssima, basta y grollera escultòricament considerada, mes que, no obstant sa irregularitat y sas mal trassadas formas, té cert ayre y expressió especials que imposan é inclinan al respecte y á la veneració.

Lo claustre, obra segons crech del segle xv, es molt esbelt y elegant y té bastanta semblansa ab lo de Santa Agna de Barcelona, *encara que aquest ultim lo guanya en primorositat y elegancia.*

Si, com he dit abans, las revolucions han respectat eix monument arquitectónich, no ho han fet així meteix las mans impías y desatentadas dels profanadors del art y del bon gust, donchs que no contents ab emblanquinar bárbarament y per complert lo claustre, han marcat ab mangre y ocre totas las lineas arquitectónicas dels archs, pintorrejantlas de vermell y groch. Tal vegada per espanyol patriotisme; mes ¡quin patriotisme, Deu meu!

Molt complascut quedí d' haver visitat lo monastir, sentint tant sols que per circumstancias imprevistas ocorregudas en mon viatge y que á mos propòsits s' atravessáren, com fou especialment l' ayguat que 'm detingué mes temps del que tenia destinat, á las minas de carbó, no hagués pogut visitar-lo més detingudament y en hora mes oportuna que la d' entrada de fosch en que tinguí de ferho, lo que fou causa, sens dubte, de que moltes cosas, sino es que 'm passessen del tot desapercebudas, tingués que mirarlas molt per alt.

Crech que mereix molt la pena de que 'ls viatgers d'esperit investigador ó senzillament curiosos, que acudeixen á admirar la sublimitat y magnificencia de las preciosas ruinas del monastir de Ripoll, se prenguin la pena d' arribarse també fins á Sant Joan, ahont crech no 'ls pesarà gens la incomoditat soferta, del viatge.

De retorn del monastir y al donar la volta á la població s' aparegué á mon enfront lo cementiri de la vila. No hi ha ninxos en ell. Creus alsadas damunt la terra, indican á cada familia lo lloch ahont están enterrats los ossos de sos antepassats. Y 's pot dir ben bé enterrats, no emprestatjats com succeheix en la generalitat de nostres cementiris ahont en rengleras de ninxos de sis ó set pisos s' acondueixen, com si sols estessen en depòsit, los cadavres y allí jauhen com arreconats, sens que ni un grapat de terra 'ls cobreixi, pera ésser remoguts y trets de lloch cada volta que 's porta al meteix ninxo un nou cadavre. Y no obstant, d' aixó 'n diuhen enterrar. L' aspecte del cementiri de Sant Joan ab aquella munió de senzillas creus es sever é imponent é inspira respecte y religiositat. En un de sos extrems una creu modesta que porta una inscripció, mostra al caminant, que per allí s' escau á passar, las funestas consecuencias de las guerras entre germans. Allí jauhen soterrats, victimas de son deber, los infelisos soldats fusellats per en Saballs.

Deixant Sant Joan y seguint sempre las voreras del riu Ter, després d' atravessar lo poble de Sant Pau de Seguries, un dels mes tristos y miserables que haje vist en ma vida, y de donar la volta á las enlayradas montanyas que circunclouhen per aquell indret la vall de Ripoll, se troba la vila de Camprodon. Si l' aspecte de la població rónega y bon

xich enrunada es trist y poch afalagador, en cambi sa situació en la confluència de dos rius y al mitj d' una fonda y accidentada vall prolongada en las vessants de las altas carenas de montanyas d' espléndida y selvatge vegetació que la envoltan, la fan en extrem pintoresca, falaguera y agradable.

Verts y extensos prats jaspiats d' hermosas y fragants floretas, y espessas vernedas, bellas y poéticas s' estenen arreu arreu en la ample distancia que la vista allarga. A cada accident del terreno, á cada revolt de montanya se presenta un nou y sorprenent cop de vista, un variat y bell panorama. Lo paisatge es sempre embelesador y esplendent.

Lo Riutort, que atravessa la població, la divideix en duas parts, vila de dalt y vila de baix, las quals se comunican per medi de modestos ponts.

Al bell peu de la vila s' uneix lo Riutort ab lo Ter, sota meteix d' un enlayrat pont, fabricat ab grossas llambordas. Es d' archs desiguals apuntats y té sas agullas excessivament estretas. Está construït á duas vessants. Sa extrema elevació 's deu al notable desnivell que en aquell lloch la població presenta. Sa construcció data del segle xvi.

Lo més notable que ofereix Camprodon al ayment del art ó bé dels recorts històrics es lo monastir de Sant Pere y las runas del castell de la vila.

Del monastir es sols remarcable la esglesia. La portada d' aquets edifici es digne d' atenció, obehint en sas líneas y en son estil arquitectònic, encar que no tingui punt de comparansa ab la riquesa artística de sos detalls, á la obra prototipo del art bisantí, feta alsar per lo emperador Justinià en 539, estrella maravellosa de brillant inspiració que deixá

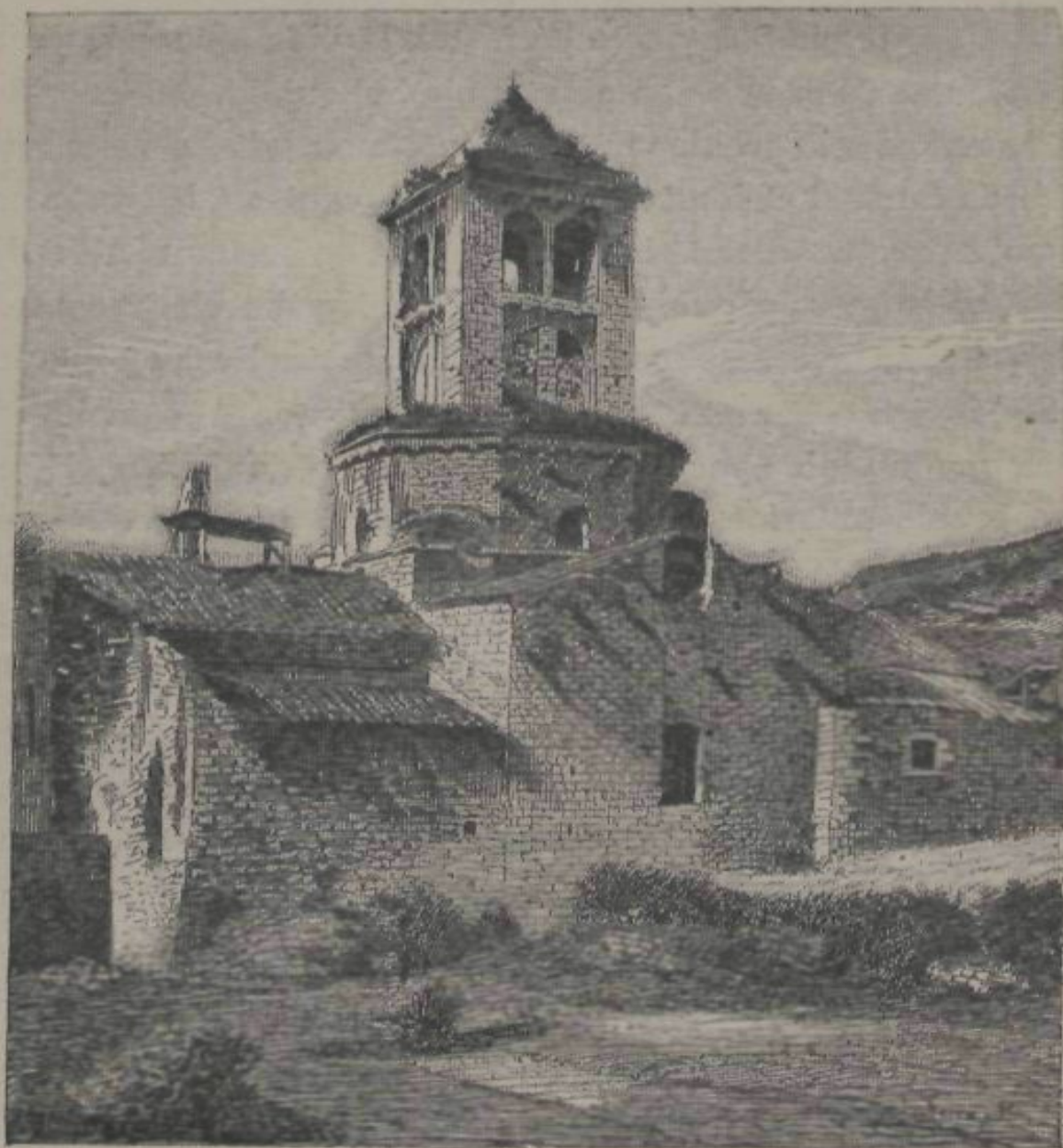
sentir sa potent influencia en l' art oriental y occidental del cristianisme.

Així meteix l' interior de la esglesia, seguint la via marcada per l' expressat estil en lo qual sabém se revesteixen las creencias de simbols que manifestan la vida exterior, guarda la forma de creu en sa planta, simbol sublim del sacrifici de la redempció cristiana, y ostenta una esbelta volta que recorda també lo triomf de Jesucrist elefantse á la volta celestial. Aquella volta té la particularitat de sostenir, ab ardiadesa, en son ters proximament, un macís y deteriorat campanar que, per la puresa menys marcada de sas líneas y motlluratge, indica ésser construït darrerament que la esglesia, encara que no en época molt posterior. Se puja á n' ell per una escala exterior, la construcció de la qual mostra que fou alsada en la meteixa época que 'l campanar, tenint, pera colocar los grahons y ferla més accessible, de trencar la cornisa y las mensulas que coronan l' edifici.

Aixó sols, quan no bastés lo expressat, indicaria,—y crech es rahó de solit fonament—que 'l campanar no fou construït al esserho la esglesia, donchs que d' altre modo haurian estudiat altre sistema pera no rompre las bonicas líneas arquitectónicas que embelleixen y adornan la massa del edifici.

Si en la volta s' hi practiquessen algunas catas se trobaria tal vegada, y casi segurament, la marca del fabricant en los mahons que la constituheixen, com se trobaren entre altres monuments en la esglesia de Santa Sofia de Constantinopla, marca que posavan ab ergull als materials superiors los fabricants d' aquella época, bondat de materials que s' acredita en l' edifici que 'ns ocupa per l' estat en que 's troban avuy, després de tantas vicissituds perque ha passat la obra en lo trascurs dels segles y especialment desde l' any 1835.

La creu que, com he dit abans, forma la planta de la església es de brassos desiguals. En lo bras major s'obra enfront del presbiteri la porta d'entrada.

CAMPRODON.—MONASTIR DE SANT PERE.

Dibuix de D. J. Serra y Pausas; d' una fotografia.

Se nota en l' ábside una finestra circular en la qual hi devian brillar en altre temps los crestalls de colors artísticament combinats ab los dorats com era costum y gust en

aquella epoca, lo secret de qual composició se perdé mal-hauradament.

La esglesia 's troba avuy en péssim estat en sa ornamentació interior, la qual, á jutjar per los pochos restos que subsisteixen, seria obra de la passada centuria y tret son gust de las fonts del renaixement. Sols quedan en peu la volta y las parets. Saquejada y arrancada al culte l' any 35, avuy queda desolada y oblidada com tants altres monuments historich-artístichs dignes de més bona sort y de millor respecte y consideració d' un segle que s' anomena á sí propi del progrés y de las llums.

Vulgués Deu que la nostra generació y las que á la nostra succeheixen ab més sá criteri y bon acert que las que 'ns han precedit en la actual centuria, se dediquessen á construir, á solidar y á restaurar, ja que aquellas no féren més que soterrar, minar y destruir, sens que hagen deixat,—com qui diu,—á son pas per la terra, un sol monument que acrediti palpablement, son enginy é inteligencia, son gust y sentiment artístich.

Molt pot influir y molt pot fer nostra Associació pera que 's desperti en nostra terra y s' arrelí en nostre poble la afició á la bellesa artística, agermanada ab lo carinyo y veneració als recorts històrich-monumentals, que 'ls avis nos llegáren com á ferm padró de llur enginy y sentiments, y de llur valiment é importancia, com de llur gust é inteligencia; perque mal pot estimar á la pátria qui no respecta y procura cuidadosament servir no sols la memoria dels nobles y gloriosos fets de sos antepassats, si que també llurs sorprenents y artísticas obras.

La fundació del monastir de Camprodon, data de mitjans del segle x. Fou fundat per Vifred, Comte de Besalú, net de

Vifred lo Pelós, qui hi establí disset monjos del monastir de Santa Maria de Ripoll. En l'any 1835 fou abandonat, deixant los monjos emparedat l' arxiu abans de sa fugida, lo qual fou descubert mes tart per un mestre de casas. Avuy, gracias al poch esment dels últims monjos y dels que devian ferse cárrech del arxiu quan fou descobert, se troban los documents escampats entre Gerona, Perpinyá y altres punts, ja que tothom s' endugué quant li vingué á má y li semblá convenient.

Durant la darrera guerra civil servi lo monastir de quartel y hospital als carlins, y la esglesia de depósit d' armas y municions y fábrica de bombas y granadas, podent avuy notarshi encara — ja que sembla s' hi conservi com á padró d' ignominia, —la máquina de que 's valian pera manufacturarlas. Faig punt rodó sobre las consideracions á que tot aixó 's presta y passo de llarch.

Lo castell de Camprodon, situat en una petita eminencia immediata á la població, no ofereix mes que ruinas y recorts. Las ruinas no mostran detall artístich de cap mena. Los recorts son páginas gloriosas de nostra historia.

En lo siti que ocupa 'l castell s' alsava antiguament una capella en honor de Sant Nicolau, celebrantse tots los anys una renomnada professó que anava de Sant Nicolau al monastir de Sant Pere, de Sant Pere á una altre capella,—que seria tal volta la en que conta la tradició que 's detingué á fer oració lo comte Vifred lo Pelós quant vingué de Fransa á Barcelona pera venjar la mort del seu pare,—y d' aquesta capella altre volta á Sant Nicolau.

Lo castell fou fet alsar per lo rey Jaume 'l Conqueridor, qui constituí á Camprodon en cap de vegueria d' una extensa jurisdicció.

Ab marcat lluhiment figura en la historia pátria desde aquella época y si bé n' ha recullit bona cullita de llors pera son renom, ha sofert en cambi la població distints y multiplicats enrunaments y saqueigs, en guerres civils y extrangeras, degut en gran part á sa proximitat á la frontera francesa, lo que fá que malgrat d' haver tingut en la edat mitjana épocas de floreixent prosperitat y grandesa, hage perdut varias voltas sa importancia, trobantse avuy en un senyalat grau de decadencia.

Nostre, avuy, soci delegat D. Joseph Morer qui tingué la amabilitat d' acompanyárme en la visita al Monastir y al Castell, persona molt ayment dels recorts històrich-arqueològichs, catalanista de tota la vida y entussiasta, per tant, del objecte que guia á nostra Associació, y coneixedor, además, del glorios passat de Camprodon per los estudis é investigacions prácticadas en tots los arxius y llochs en que podia trobar datos y noticias pera son objecte, está próxim á publicar un minuciós treball històrich de la comarca, vila, monastir y castell de Camprodon, en col laboració ab l' erudit Sr. D. Francisco Galí, Pbre. per lo qual están treballant y fent aplech de datos desde fá molt temps (1).

Posseheix lo Sr. Morer un complet herbari, en lo que hi té reunits tots los exemplars de la encontrada.

Lo poble de Llanás, situat á un quart de distancia de Camprodon, al mitj d' un poétich y delitós paisatge y casi bé amagat per espessas y altas arbredas, posseheix ab sa esglesia parroquial una valiosa joia que, si es modesta en

(1) Posteriorment s' ha donat ja á llum la *Historia de Camprodon*, á que la memoria 's refereix.—*Nota de la Associació.*

pretensions, es notable per son valor artístich—arqueològich. Es d' estil romànich-bisanti puríssim. Es notable especialment son polit y elegant abside semicircular. La portada, adornada ab característichs capitells, es també interesant. Una espadanya s' alsa dessobre d' ella. Lo sol de la esglesia está ornat per antigues lápidas sepulcrales. En l' altar major hi ha un prehuat frontal que pertanyerá á la meteixa época de la esglesia, ple de dibuixos y figuras sobre un fons daurat. Aquesta esglesia está malhauradament emblanquinada en sa portada y en son interior, mes, en honor á la justicia, se deu fer constar que 'ls vehins del poble en un rapte d' entussiasme, en vigílies de festa major y sens consentiment, ans á despit del Sr. Rector, qui estava en lo llit malalt, fóren los qui cometéren inconscientment eix crim de les-bon gust.

Fou consagrat aquest temple en 10 de Novembre de 1168 per lo bisbe de Gerona, Guillem de Peratallada, segons consta en un armari de las capellánias del arxiu de la Catedral de Gerona.

Entremitj de las carenas de montanyas de fértil vegetació que envoltan á Camprodon, s' alsa sola y aislada altre montanya aspre y espadada, que tot al revés de las altres, cobertas d' eternal verdor, mostra ella sols—se pot dir—peladas rocas. Si no fós la delitosa y llunyana vista que desde son cim se disfruta, mal pagat fora lo treball de remontar tan enasprada y fatigosa costa.

La montanya está formada per dos puigs un xich mes enlayrat l' un que l' altre. En lo puig mes alt s' hi venera, en una ermita, Sant Antoni de Padua. No s' hi busqui en ella lo mes ínfim senyal d' art, busquishi tant sols alguna antiga

tradició. Lo puig mes baix es conegut ab lo nom de Sant Antoni vell y conta la tradició que en ell estava abans situada la ermita; mes que en una nit desaparegué cambiant de lloch, trobantse lo matí següent los vehins de Camprodon ab la ermita y la imatge que s' hi venera trasladats al turó mes alt en lo lloch hont avuy se troban.

Es molt general també en lo país la tradició de que tirant de la corda de la campana de la ermita tarda 'l que ho practica tants anys á casarse com batalladas dona la campana.

La proximitat d' una festa major á Camprodon allargá ma estancia en dita vila. Y per cert que no 'm dolgué pas. Aquella festa major me convencé, una volta mes, de que en aquell niu de montanyas se servavan encara fermas las costums y tradicions dels passats. ¡Qué bonica es la plassa de la vila, lo dia de la festa á la hora de sortir de missa major! ¡Y quin doble atractiu no té pera qui, no havent vist altre festa en tota aquella encontrada, la contempla ab la doble vista de curios y d' ayment de las tradicions de la terra! Voldria que per un moment, trasportats á la plassa nomenada de Santa María, la poguesseu veure are ab los ulls de la imaginació y de la fantasía, com jo tinguí lo goig de veurela en realitat. La plassa omplenada en son vast espay per una munió de cercles de pagesos ab vermella barretina. La portalada de la esglesia vessant tot l' aplech de la gent allí congregada, tothom endiumenjat, lluhint las minyonetas la classica caputxa blanca. Al peu de la esglesia, los pabordes encantant los pans, las cocas y totas las ofrenas fetas á la Verge, aixordant l' espay ab lo continuat crit de ¿Qui 'n reca mes?... ¿Qui 'n reca mes?... Afegiu á n' aixó lo

xiu xiu de la enrahonadissa de la gentada reunida en la plassa, l'avalot y la cridoria de la alegre y bullanguera bri-
valla, y 'l tremp dels instruments dels musichs preparantse
pera las balladas.

S'acaba l'encantament de las ofrenas, ja no 'n reca res
á ningú; de la portalada de la esglesia no 'n surt ja sinó
algun vellet ó velleta ressagats; las minyonetas, treta la ca-
putxa, se passejan á corrioladas per la plassa; senyala
la copla colocada dalt d'un tablado las sardanas llargas;
para la cridoria y l'avalot; s'agitan las camas de balla-
dors y balladoras, y, al rompre 'l primer ball la copla, se
remou aquell mar de barretinas, y vinga ballar sardanas
curtas y llargas, lo ball francés ó mes ben dit provensal, lo
tirabou y las corrandas. Y tot es boyra, y tot es gatzara,
animació y alegria. ¡Quin atractiu tingué llavors pera mi la
festa! ¡Quant me va complaure veure ballar los balls de la
terra ab aquell entussiasme y gravetat ensemps! ¡Y que 'n
son de bonichs, ayrosos, característichs é ignocents á la ve-
gada! Vos puch assegurar, per mes que talvolta á algú li
estranyi, que 'm sentí bategar en aquells moments lo meu
cor ab una forsa inusitada, que 'm trobí transportat fora de
mon centre y que 'ls ulls m'espurnejáren llágrimas de fé,
de joya y d'entussiasme. Y no devia esser jo sol l'entus-
siasmat per quant forasters y forasteras, presumits donzells
y aristocráticas senyoretas de Barcelona, deixant á banda
consideracions socials, prenguéren part á las ballas, malgrat
d'un pich de sol de mitjdiada que estabellava fins las pe-
dras. Com los pabordes eran tres, se ballaren tres balls,
donchs que hi ha la costum marcada de que 's balla al sortir
de la esglesia un ball per cada paborde. S'enten per ball
una tanda dels distints ayres y menas de ballar, y, al anar á

buscar la balladora, se compromet ó 's treu per lo seguit de tota la tanda, es á dir, sardana, tirabou, etc.

S' acabáren las balladas y no havian encara los músichs aconduhit los instruments en llurs corresponents bossas de bayeta, quan la plassa havia ja quedat del tot desembrassada pera anarsen tothom á saborejar l' espléndit y tradicional dinar de festa major.

Y no pará mes la animació y la gresca. Quan tot just se donavan las darreras caixaladas als ánechs y capons, protagonistas obligats en aquell dinar, recorria ja las casas lo llevant de taula. Los pabordes, acompañats de la copla, segueixen totas las casas, posan la bacina de plata de captar al mitj de la taula, fan los músichs una tocada y mentrestant los visitats regiran las butxacas y tiran diners á la safata. Al sortir de cada casa tenen bon compte los pabordes de retirar los quartos que s' hagen pogut tirar á la bacina pera que, no quedanthi mes que plata, obligui mes als nous visitats á esser espléndits.

A la tarde, pera la gent bulliciosa y animada, l' anada á *can Moy*, pera 'ls vells y gent reposada lo rosari ab música.

Per tots los camins y caminets que conduheixen á la font de *can Moy* es una professó feta, la gent que hi transita aquella tarde. Y si quadro bonich y esplendent eran las balladas del matí en la plassa, quadro de gran efecte pera 'l pinsell d' un bon artista ó pera la ploma d' un bon escriptor es l' anada á *can Moy*. En una extensa y delitosa arbreda á las voreras del Riutort está situada la font. Prop d' ella y en un ombrivol prat d' atapahida catifa de flors y de verdor, está colocada la copla y reunida la inmensa generació, y als animats y característichs sons dels típichs instruments musicals del pais, ballan y brincan uns, y menjan y behuen los

altres sentats á terra, formant amples rodones ab lo berenar y 'l porró al mitj. Y totas las pequenas eminencias d' aquell envoltant, formadas per los accidents del terreno, están plenas de gentada. Y hi ha gent en la font, en lo prat y en la verneda. Y es un seguit anar y venir per tots aquells camins; la majoria á peu, alguns montats en matxos ó be en ruchs, altres en carros. Y de lluny presentan un animat aspecte, un brillant cop de vista, ab la bellugadissa general los virolats trajos de las donas, y las flamants y encesas barretinas.

Y en sent entrada de fosch, riuadas de gent invadeixen los camins que conduheixen á la vila, á las masias y als vehins pobles.

En la vesprada, repetició de las balladas en la plassa de baix y á la nit lo sarau en la sala de la casa de la vila. La diferencia que va entre balladas y sarau consisteix en que en las balladas se balla á estil de la terra y en lo sarau al estil general de las ciutats.

Las balladas del vespre tenen un aspecte peculiar y fantástich. La copla está colocada en un quadro format per teyeras en las quals hi creman, com á medi d' il·luminació, grosses garbas de llenya. Lo poble balla al voltant de las teyeras y 'l ball dura fins que s' acaba la llenya portada pera cremar en aquell acte. Lo sarau de la nit no tenia altre particularitat que la d' estar molt desanimat, lo que prova la extremada afició que 's guarda en aquell pays als balls de la terra y lo poch cas que 's fa dels que no 'n son peculiars.

En la tarde del segon dia tingué lloch una diversió ú espectacle que voldria de totas veras veure allunyat de las coses de nostre poble, diversió á que está malhauradament molt aferrat. Me referesch al correr-bou.

Es espectacle repugnant y tonto veure una vaca inque-

tada per una munió d' homens que cridan y s' esgargame-llan,—guardantli per aixó certa respectuosa distancia,—y es mes repugnant encara quan la vaca ó bou embesteix y tira algun home en l' ayre. Y allavors precisament es quan lo poble gosa, crida y xiula y demostra de varias maneres sa aprobació. Llavors es quan lo correr-bou diuhen que es bó y excelent. Jo he vist encara en altres punts de Catalunya, ahont hi ha també grossa afició á n' aquesta festa, recullir al pobre infelis que ha sigut tossat pel bou, aixecarlo en l' ayre en mitj d' una gatzara general y donarli, mentres tant, forts pessichs al darrera. Es una taca en las costums de nostras montanyas aquesta especie d' estargiment de las *corridas de toros*.

Altres costums notables tinguí ocasió de veure conservadas en Camprodon, mes son ja totas ellas descritas ó fetas coneixer per nostres escriptors catalans y fora abusar de vostra condescendencia allargar més aquest mon modest escrit pera enumerarlas.

Faig, donchs, punt final y termino aquí la ressenya de las observacions fetas é impresions rebudas en ma excursió á Vich, Ripoll, Sant Joan y Camprodon.

Mes, abans de termenar, dech suplicarvos me dispenseu lo mal girbat d' aquest escrit en gracia á mon entussiasme envers la Associació y envers nostra aymada Catalunya.

CÉSSAR AUGUST TORRAS.

Barcelona 21 Desembre 1877.

(Excursió particular.)